

УДК: 347.7 ; 349.6:[005.35:502.131.1

CERIF: S 120, S 144

ТИП РАДА: ИЗВОРНИ НАУЧНИ РАД

DOI: 10.55836/PiP_24302A

др *Наташа* ПЕТРОВИЋ ТОМИЋ*
редовна професорка Универзитета у Београду – Правног факултета,
Србија

ПОСЛОВНО ПРАВО И ПРАВО ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА – ИЗМЕЂУ ПРОФИТАБИЛНОСТИ И ЕТИЧНОСТИ

Сажетак

На основу познавања законодавства ЕУ, ауторка указује на две тенденције које се прелићу и утичу на компанијско право у контексту одрживости. Прва тенденција је обавезивање компанија да се изјасне у погледу корпоративне сврхе, која се више не своди на профитну циљну функцију. Друга тенденција је увођење законске обавезе дужне пажње у складу са захтевима одрживости и корпоративном сврхом. Полазећи од француског, немачког или холандског закона, од чланова корпоративних органа се очекује да промовишу дугорочан пословни резултат, узимањем у обзир остворене листе интереса (stakeholder-a), и применом редефинисаног стандарда дужне пажње. ESG стандарди данас представљају реалност, која захтева креирање нових пословних модела. Очување и заштити животној средине један је од највећих изазова са којим ће модерне генерације морати да се суоче. Термин зелена транзиција развио се као израз настојања да се у циљу очувања екосистема и планете

*
Електронска адреса ауторке: nataly@ius.bg.ac.rs.
ORCID ID 0000-0002-8921-5213

обезбеди прелазак на одрживе моделе пословања. Незаобилазни део тог процеса је нефинансијско извештавање. Саставни део агенде права Европске уније остаје расправа о дужностима директорија и компанија у вези са људским правима и еколошким ризицима. Кључна реч нове парадигме корпоративног управљања је ризик.

Кључне речи: ESG. – Одрживо корпоративно управљање. – Друштвена одговорност компанија. – Нефинансијски извештаји. – Зелена транзиција. – Корпоративна дужна јажња.

I Корпоративна одрживост – *Quo vadis?*

Под утицајем пребрзих дешавања на глобалном плану, чији је заједнички именитељ повећање свести о изложености ризику у свим сегментима приватног и пословног живота, светска реторика окреће се појму одрживости. Као да је изненада свима постало јасно да одрживост не значи само опстанак компанија на дуже стазе (како би се погрешно могао интерпретирати овај изузетно комплексан и вишезначан појам!), већ опстанак планете као такве, у облику у коме је познајемо.¹ Очување и заштита животне средине један је од највећих изазова са којим ће модерне генерације морати да се суоче. Промена климе, елементарне непогоде, екстремни временски услови у комбинацији са COVID и пост-COVID проблемима изнова су изложили друштво читавом сету изазова који ће захтевати преиспитивање постојећих економских, пословних и животних навика. Термин зелена транзиција (енгл. *green transition*) настао је као израз настојања да се у циљу очувања екосистема и планете као такве обезбеди прелазак на одрживе моделе пословања.² Нова, одржива реалност за нашу планету захтева економију засновану на знању (енгл. *knowledge-based economy*). Значајну улогу у процесу зелене транзиције има нефинансијско извештавање, које је прошло пут од репутационе шансе до законске обавезе за компаније од којих се очекује лидерски приступ. Европска комисија је била мишљења да

1 Концепт актуелне економије и уопште животног стила оцењени су као највећи „кривци“ за проблеме са којима се суочавамо. Наиме, друштво из године у годину троши више ресурса него што природа може да регенерише, што значи да је део ресурса већ узет од будућих генерација. Стога је настао термин *Earth Overshoot Day*, са намером да се укаже на дан у години када се прекорачују еколошки лимити. Не треба да наглашавамо да тај дан све раније пада из године у годину. Вид. <https://www.overshootday.org/about-earth-overshoot-day/>, 22. 3. 2024.

2 Hugh Grove, Mac Clouse, „Focusing on sustainability to strengthen corporate governance“, *Corporate Governance and Sustainability Review*, Vol. 2, Nr. 2/2018, 38–47.

нефинансијски извештаји треба да постану кључна информација о посвећености компаније одрживом развоју, њеној визији и стратегији, као и њеној способности да одговори еколошким и социјалним ризицима.³ Однос финансијских и нефинансијских извештаја треба да покаже утемељену визију компанија у XXI веку.⁴

Будући да се данас на агенди бројних конференција, а и у свакодневном говору, користе бројне скраћенице – попут ESG, CSR, SDG, итд. – постоји потреба да се укаже на њихово значење и међусобни однос како би постало јасно да није реч о терминима које компаније користе искључиво у пропагандне сврхе.

Корпоративна реалност је данас оваква: компаније све чешће на дневном реду имају разматрање променљивих фактора везаних за животну средину и друштвену одговорност и укључују их у своје пословне стратегије.⁵ Концепција тога шта чини пословни успех се променила, те се мора променити и начин пословања. Не смемо заборавити да се међународна тела, као и државе, све више и отвореније залажу за одлучнију акцију у погледу заштите животне средине, друштвене одговорности и савесног корпоративног управљања. Због тога се поставља питање: шта је заправо ESG (енгл. *Environmental, Social and Governance*), односно одрживи развој у сфери обављања корпоративних активности? *ESG је скуи сѿандарда који усмеравају корпоративне ѿолиѿике како би биле у складу са концепѿиима одрживоѿ развоја у областѿима живоѿине средине, друшѿивене одѿоворноѿи и корпоративноѿ уѿправљања.*⁶

Када је реч о корпоративном управљању, развојни пут је, генерално посматрано, изгледао овако: од максимизације профита (коју је обележила чувена Фридманова теорија) преко друштвено одговорног корпоративног управљања (које се почело развијати отприлике у исто време када и Фридманово учење, а током последње две деценије XX века постаје *mainstream* у бизнису)⁷ до одрживог пословања (које

3 Dušan Jovanović, Nikola Jovanović, „Corporate Governance Challenges in Relation to the ESG Reporting“, *Intereulaweast*, Vol. 9, Nr. 2/2022, 276.

4 Законодавна и генерално очекивања друштва од компанија не смеју бити нерелална. Концепт који занемарује профитабилност пословања нема будућност. Од компанија се може (и мора!) очекивати да се опделе за одрживо инвестирање и одрживо пословање, али не по цену драстичног смањења профитабилности.

5 Mariana Parglender, „The Rise of International Corporate Law“, *Washington University Law*, Vol. 98, Nr. 6/2021, 1765–1820.

6 Наташа Петровић Томић, „Одрживо пословање – да ли су ESG стандарди стубови отпорности новог модела пословања?“, *Банкарсѿиво*, бр. 2–3/2023, 202–211.

7 Вук Радовић, „Циљ привредног друштва са освртом на актуелну пандемију“, *Ревѿија Коѿаоничке школе ѿприродноѿ ѿрава*, бр. 2/2021, 31.

доживљава експанзију почетком ХХI века, али чији корени се везују за ХХ век).⁸

Да почнемо од концепта максимизације профита акционара/власника компанија као искључиве циљне функције компанија.⁹ Овај приступ се суочио са значајним изазовима, упркос чињеници да је убрзана индустријализација довела до пожељних ефеката, попут нових радних места и економског раста. У потрази за профитом, мултинационалне компаније су постале генератори негативних социјалних појава, попут лошег односа према запосленима и уопште повреде људских права и потеза који су шкодили локалним заједницама и природној средини.¹⁰ У исто време јављају се покрети за заштиту животне средине и доказује се да је људска активност узрок глобалног загревања. У таквим околностима дошло је до преиспитивања улоге корпорација (којима је стављена на терет одговорност за стварање тзв. екстерних трошкова) и настанка концепта најпре одговорног, а затим и одрживог пословања.¹¹

Први корак у креирању појма компанија као одговорних „грађана“ је развој друштвене одговорности компанија.¹² На овом месту акценујемо да ни професор Фридман у свом чувеном чланку не искључује могућност да власници друштва имају и неке друге циљеве осим профитабилних, што се одражава на вођење пословања, будући да ће директори усмерити своје активности ка остварењу тих циљева (хуманитарних, примера ради). Суштина идеје о компанији као одговорном грађанину се најлакше може схватити ако се пође од тога да

8 Доминација парадигме одрживог корпоративног управљања не искључује обавезу вођења друштвено одговорног пословања у смислу који увелико познајемо у компанијском праву (нап. аут.).

9 Детаљније о сврси компанија током историјског развоја: Elizabeth Pollman, „The History and Revival of the Corporate Purpose Clause“, *Texas Law Review*, Vol. 99, Nr. 7/2021, 1423–1452.

10 Милтон Фридман у свом познатом чланку „The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits“ наводи да постоји само једна одговорност бизниса, а то је да стиче профит. Milton Friedman, „The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits“, *The New York Times Magazine*, September 13, 1970, доступно на адреси: <https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html>, 1. 7. 2024.

11 Српска теорија интерес привредног друштва не изједначава са интересима акционара. Вид. Мирко Васиљевић, *Корпоративно управљање – изабране теме*, Београд, 2013, 59; Мирко Васиљевић, „Компанијско право двадесет и првог века“, *Ревизија Коџаоницке школе природној права*, бр. 1/2021, 65.

12 Појам друштвене одговорности компанија је доживео одређену еволуцију, па се данас користи упоредо са појмовима „корпоративна друштвена одговорност“, „одрживи развој“, „корпоративни грађанин“, итд. Уз корпоративну друштвену одговорност иде и пословни углед, односно репутациони ризик који бележи пораст код компанија које нису улагале у овај сегмент своје личности.

пословање компанија има утицај на шири спектар интереса, како интерних, тако и екстерних. Тако је дошло до развоја идеје заштите интереса *stakeholder*-а, тј. „заинтересованих страна“.¹³ Будући да приликом доношења пословних одлука треба да узму у обзир и интересе поверилаца, запослених, потрошача и генерално друштвене заједнице, менаџери и уопште руководство компаније има задатак да усклади на први поглед супротстављене интересе са примарним циљем пословања – а то је остварење профита.¹⁴ Привредно друштво треба да ради на успостављању и одржавању односа са бројним носиоцима ризика пословања на начин који је у обостраном интересу.¹⁵ Конкурентност једног привредног субјекта у великој мери зависи од развијености мреже односа са различитим лицима са којима је он интересно повезан (енгл. *stakeholder governance*).¹⁶ Када је реч о инвеститорима, руководиоци друштва настоје да га учине довољно атрактивним за улагање капитала, домаћег или страног. Допринос запослених стварању ефикасног оквира корпоративног управљања може бити велики уколико су предвиђени механизми њиховог учешћа у управљању привредним друштвом. Повериоци привредног друштва представљају најзначајнију интересну групацију. Степен заштите њихових права тј. могућности њиховог остварења утичу на кредитну способност друштва. Пракса потврђује да друштва са репутацијом доброг корпоративног управљања могу да позајме веће износе и по повољнијим условима у односу на она са лошијом репутацијом. Неодговорно и неетичко понашање великих корпорација се једноставно више није могло толерисати. Компаније су морале да науче да воде пословање у условима измењеног јавног мњења, коме није страна критика неодговорног поступања у бизнису. Постало је јасно да се на дуже стазе компанијама више исплати да улажу у принципе друштвене одговорности; и да се успех не мери само монетарним показатељима. Одрживи пословни успех постаје *мултиидимензионалан*.¹⁷ Оне компаније којима је било потребно више времена да

13 Постоји анегдота да је појам заинтересованих страна (енгл. *stakeholder*) настао као поигравање речју акционар (енгл. *shareholder*). Иначе, овај термин је уведен 1962. године, када је Истраживачки институт Станфорд први пут употребио синтагму „поглед заинтересоване стране“. Вид. Мајда Тафра-Влаховић, „Konceptualni okvir društveno odgovornog poslovanja“, *MediAnali*, Vol. 3, br. 5/2009, 167.

14 Mia M. Rahim, *Legal Regulation of Corporate Social Responsibility: A Meta-Regulation Approach of Law for Raising CRS in a Weak Economy*, Berlin, 2013, 13–25.

15 Према ОЕЦД Принципима корпоративног управљања, оквир корпоративног управљања треба да подстиче сарадњу између компанија и заинтересованих страна у стварању богатства, радних места и одрживости финансијски здравих предузећа.

16 E. Pollman, 1423–1452.

17 У складу са овим, покрети који се залажу за друштвено одговорне инвестиције су почели да охрабрују инвеститоре да ове факторе уткају у функционисање

то схвате, трпеле су бројне последице које су, у крајњој линији, довеле до нарушавања репутације, што се несумњиво одражавало и на њихове финансијске резултате и цене њихових акција, то јест основне циљеве њиховог постојања. Тако су компаније схватиле да је пословни успех вишедимензионалан.

Принципи корпоративног управљања прописују обавезу поштовања права заинтересованих страна уколико су она утврђена законом или заједничким споразумима. Међутим, привредни субјекти који држе до своје репутације често предузимају допунске обавезе према носиоцима ризика пословања. *Из начела савесности и поштења изводи се обавеза усвојављања коректног односа са свим трећим лицима са којима се контактира у процесу пословања регулисан законским прописима, од пословних партнера очекује се да искажу одређени степен етичког понашања.*¹⁸

Развијање еколошке свести привредних субјеката представља основни предуслов њиховог одговорног односа према природном окружењу. Еколошка свест део је друштвене свести привредних субјеката из које произлази концепт друштвене одговорности. Поменути концепт захтева редефинисање основног циља пословања привредних субјеката, на начин да остварење добити не може бити изговор, нити оправдање за друштвено неприхватљиве ефекте, попут загађивања животне средине. Јачање друштвене свести привредних субјеката превасходно се постиже законским прописима и предвиђањем конкретних обавеза и забрана које произлазе из прописа о заштити животне средине, а на другом месту, доношењем и примењивањем кодекса пословног морала.¹⁹ Један од показатеља свести привредних субјеката о њиховој друштвеној одговорности је управо добровољно прихватање поменутих кодекса. Таквим приступом ради се на развоју тзв. друштвене димензије пословне етике.

тржишта капитала кроз праксу **селективног инвестирања**, чији је циљ био да се токови капитала усмере у одговорне компаније. Уз то, све је популарнији и модел „социјалних компанија“, чији су циљеви првенствено усмерени ка остварењу одређене користи за друштво и које добит из пословања реинвестирају да служи добробити заједнице.

18 Апострофирамо значај развоја етичког односа према конкурентима. У услови-ма транзиционог окружења то је сегмент пословне етике на чијем развоју треба највише радити, како би недовољно искусни учесници тржишне привреде били спречени у прибегавању актима нелојалне конкуренције. Чињеница да је одговарајућим законом већ уведена забрана нелојалне конкуренције није сама по себи довољна. Неопходно је утицати на развој етичке свести привредних субјеката.

19 Jenny E. Grigoropoulos, „The Role of Ethics in 21st Century Organizations“, *International Journal of Progressive Education*, Vol. 15, Nr. 2/2019, 167–175.

Заговорници CSR (енгл. *corporate social responsibility* – CSR) тврде да је корист од развоја овог концепта барем двострука. Бенефицијар је најпре друштвена заједница, чији интереси се не занемарују када се доносе пословне одлуке и постављају циљеви пословања. Секундарни бенефицијар је сама компанија, која је усвојила етичку праксу, јер на тај начин њихов бизнис постаје препознатљив као друштвено одговоран, што привлачи и инвеститоре, и повериоце, и потрошаче.²⁰ Многе велике компаније су почеле да објављују годишње извештаје о друштвено одговорном пословању, истичући важност нефинансијских фактора који доприносе развоју пословања и пре формалног уобличавања обавезе нефинансијског извештавања.²¹

Од почетка XXI века, суочени са бројним ризицима који тестирају отпорност савременог друштва и савременог човека на неочекиване догађаје, најбитнији сегмент друштвено одговорног пословања постаје усклађивање са ESG стандардима.²² Док је традиционални модел корпоративног управљања био фокусиран на *механизме одговорног вођења пословања од стране професионалне управе, измењени модел корпоративног управљања поме догаје одговорности управе за имплементацију стандарда одговорности чланова управе.*

II ESG v. SDG v. CSR – основе одрживог корпоративног управљања

1. ESG

Имплементација одрживости у корпоративном свету прошла је одређени развојни пут. Најпре, на основу имплементације регулатива о заштити радника и животне средине током осамдесетих година

20 Stewart Lewis, „Reputation and corporate responsibility“, *Journal of Communication Management*, Vol. 7, Nr. 4/2003, 356–364.

21 Али, и даље има много критичара, који и даље тврде да је CRS, као скуп добровољних активности, само вид манипулације јавности како би корпорације које су и даље вођене профитом деловале друштвено свесније.

22 У теорији се истиче да се на овај начин врши „закопчавање оковратника компаније и исправљање кравате“ (енгл. *buttoning up of a company's collar and the straightening of its tie*). Вид. Lamis R. M. Albdour, „Principles of Corporate Governance and Ethics for Sustainable Business“, *International Journal of Business and Management Invention*, Vol. 6, Nr. 4/2017, 4.

23 Martin Lipton, Steven Rosenblum, Karessa Cain, Sabastian Niles, Vishal Chanani, Kathleen Iannone, Some Thoughts for Boards of Directors in 2018, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, November 2017, доступно на адреси: <https://corpgov.law.harvard.edu/2017/11/30/some-thoughts-for-boards-of-directors-in-2018/>, 5. 7. 2024.

прошлог века у корпоративном свету расте значај здравља, заштите и безбедности радника, као и еколошког утицаја пословања. Деведесетих година прошлог века одрживи развој добија све више на значају, с тим да је фокус стављен на смањење негативног утицаја на животну средину. С обзиром на горуће еколошке и климатске проблеме, *данас CSR њолако еволуира у ESG концепцији, са циљем да се утицај компанија квантификује и ранира по индустријама у складу са степенем одрживости*. Буђење свести о значају одрживог развоја доводи до тога да се од саморегулације и добровољних активности пређе на законодавну делатност.²⁴ Лидер у нормирању питања од значаја за одрживи развој је Европска унија, која је усвојила бројна правила која регулишу ову област, укључујући захтеве и стандарде нефинансијског извештавања, ESG мерила, захтеве о извештавању за компаније, препоруке о неговању дугорочног приступа корпоративном управљању, усмеравању токова капитала у одрживе економске активности итд.²⁵ У ЕУ постоји импресивна регулатива усвајана током претходних деценија, а нарочито година, у циљу олакшања *друштвене и еколошке транспарентности великих компанија, као и олакшања процене stakeholder-a о одрживости компаније за коју су заинтересовани*. У ЕУ, дакле, постоји комплексан пакет ESG регулативе, који изискује рад на усклађивању пословања.²⁶

Термин ESG први пут се помиње у извештају Уједињених нација о принципима одговорног улагања 2006. године, када је први пут стављен захтев да ESG критеријуми буду уграђени у финансијске процене компанија.²⁷ После мање од 20 година, постало је нормално да се ови критеријуми узимају у обзир приликом вођења пословања,

24 Компаративна анализа показује да што су правна и регулаторна основа корпоративног управљања мање изграђене, то је више изражена тенденција добровољног прихватања стандарда и осталих саморегулаторних аранжмана. Ово се нарочито односи на државе у развоју које још увек немају довољно изграђено законодавство корпоративног управљања и које акцептирањем међународно прихваћених стандарда и праксе могу знатно брже придобити поверење страних инвеститора. Постојање и прихватање од стране што већег броја држава међународних извора, какви су Принципи, има значајан утицај на степен хармонизације правне основе корпоративног управљања. Што су разлике између различитих земаља мање, то су повољнији услови за стварање транспарентног и ефикасног међународног тржишта.

25 Наташа Петровић Томић, „Усклађеност пословања са ESG стандардима – основе одрживог пословања“, *Усклађивање њословној љрава Србије са љравом Европске уније (2023)* (ур. Вук Радовић), Београд, 2023, 69–95.

26 Наташа Петровић Томић, „Начело законитости пословања у сектору осигурања – тезисе о одговорности чланова управе друштва за осигурање у светлу *compliance* функције“, *Усклађивање њословној љрава Србије са љравом Европске уније (2021)* (ур. Вук Радовић), Београд, 2021, 99–115.

27 Одрживост је данас *mainstream* тема корпоративног управљања, која обухвата бројне мање теме које се крећу од заштите животне средине, и уопште климатских

а нарочито од стране инвеститора када процењују ризике код доношења инвестиционих одлука. Најједноставније речено, *ESG* *принципи су фактори који мере утицај компанија на окружење, на друштво и на корпоративно управљање*. У прилог *ESG* говоре бројни разлози: почев од повећања продуктивности пословања (што је компанијама увек на првом месту) преко смањења ризика у пословању до смањења трошкова и повећања профита (што не можемо занемарити као мотивациони разлог компанија).

Скраћеница *ESG* потиче од речи **Environmental** (животна средина), **Social** (друштвена заједница) и **Governance** (управљање).²⁸ У питању је кишобран појам (енгл. *umbrella term*), сада већ одомаћен у корпоративном свету и који пружа флексибилан оквир који варира у зависности од контекста,²⁹ који је глобално применљив, који еволуира и који се може рашчланити на бројне подтеме и односи се како на најшири круг инвеститора, тако и на широк спектар заинтересованих лица.³⁰ Када се употреби акроним *ESG*, уз њега се срећу следеће одреднице: „критеријуми“, „фактори“, „стандарди“, „стратегија“, „ризичи“, „активности“, „циљеви“, итд. Да ли *ESG* упућује на три стуба на основу којих се вреднује одрживост компаније?³¹ Или је то сет стандарда које социјално освешћене (пробуђене) компаније користе ради процене потенцијалних улагања? Управо ове карактеристике могу бити и највећа погодност и највећа мана *ESG* стандарда, већ према околностима случаја. Док је по једнима *ESG* одлика савесног бизниса, односно пробуђеног капитализма, по другима је овај концепт само добро осмишљени маркетинг, односно обмањивање инвеститора (феномен *greenwashing*),³² које наводи на погрешне закључке корпоративну јавност, односно прикрива одговорност компанија.³³ Најлакше је постићи консензус око тога да је скоро

ризика, преко стандарда заштите запослених и заштите корисника услуга, до заштите од штете услед недостатака производа и финансијске стабилности.

28 Dorothy S. Lund, Elizabeth Pollman, „The Corporate Governance Machine“, *Columbia Law Review*, Vol. 121, 2021, 2563–2634; M. Pargendler, 1765.

29 Генерички појам се заснива на комбинацији појмова који имају шире значење, што омогућава варијације у зависности од региона или контекста, као и еволуцију у погледу значења.

30 Elizabeth Pollman, „The Making and Meaning of ESG“, *ECGI Law Working Paper* No. 659/2022, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4219857

31 Claire Booth, Amy Nicholson, Natasha Singhal, ESG consideration in the insurance industry“, *Milliman White Paper*, June 2020, доступно на адреси: <https://us.milliman.com/en/insight/esg-considerations-in-the-insurance-industry>, 10. 7. 2024, 1.

32 Elon Musk: „I am increasingly convinced that corporate ESG is the Devil Incarnate“, Twitter, Април 2, 2022.

33 E. Pollman, 3.

све у вези са појмом ESG прилично нејасно и да је неопходан теоријски оквир, којим би се поставила полазна основа даљих истраживања.

Иако и данас постоје компаније и појединци који нису фамилијарни са ESG, питање је тренутка када ће морати да се приклоне новој парадигми пословања. Ако ни због чега другог, онда због профита, јер купци њихових производа – тзв. генерација миленијалаца и зумера, која данас чини скоро 49 посто светске популације – ускоро неће хтети да купују робу и услуге ако продавац није одговоран према планети, друштву и законима. *Скрећемо пажњу на промену mindset-а, која је настала код нових генерација. Њихови ставови и уверења свакако ће утицати на њихову толеранцију на различите ризике, на непрошачке навике, а још више на инвестиционе одлуке.* Из свега до сада реченог произлази да будућност пословања представљају „компаније са сврхом“. Процена је да ће до 2030. године више од једне трећине глобалне имовине бити повезано са ESG стандардима.

2. SDG

SDG (Sustainable Development Goals) – Циљеви одрживог развоја усвојени су 2015. године на Самиту Уједињених нација у форми резолуције која носи назив Агенда 2030, а коју је потписала и Република Србија.³⁴ Агенда 2030 укључује три димензије одрживог развоја: *економски раст, социјалну инклузију и заштити животне средине*. То је дефинисано кроз 17 циљева и 169 подциљева. Циљеви одрживог развоја су: смањење сиромаштва, смањење глади, побољшање здравствене ситуације, квалитет образовања, родна равноправност, чиста вода и санитарни услови, доступна и обновљива енергија, достојанствен рад и економски раст, индустрија, иновације и инфраструктура, смањење неједнакости, одрживи градови и заједнице, одговорна потрошња и производња, акција за климу, живот под водом, живот на земљи, мир, правда и снажне институције, партнерством до циљева.³⁵

34 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, доступно на адреси: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf, 10. 7. 2024.

35 Да ли постати веган значи спасити планету? Учешће сточарства у годишњој емисији гасова са ефектом стаклене баште креће се до 14,5 процената. Иста количина гасова приближава се тренутној емисији свих аутомобила, камиона, авиона и бродова на свету. Говедина, као главни негативац ове климатске приче, производи 20 до 25 пута више гасова са ефектом стаклене баште у односу на рибу или живину, 12 пута више од јаја, и 25 пута више од тофуа. Бројка се повећава када упоредимо говедину са махунаркама, орасима, бананама, хлебом или кукурузом. Месоједи су одговорни за скоро двоструко више емисије гасова стаклене баште дневно него вегетаријанци, и око 2,5 пута више од вегана.

Циљеви одрживог развоја (даље: ЦОР) представљају *међународни оквир за дефинисање приоритета, док су државе одговорне за сојствену нареду у смислу одрживог развоја*. Агенда 2030 може да се посматра као глобални план дугорочног одрживог развоја, који има за циљ унапређење планете смањењем сиромаштва и неједнакости стварањем услова за зелену транзицију до 2030. године.³⁶ Примарни циљ SDG је *стварање кооперативног окружења*, које спремно дели најбољу праксу корпоративног управљања.

ЦОР по свој прилици неће бити достигнути како је планирано, због испреплетаног утицаја више фактора: почев од пандемије, преко рата у Украјини и енергетске кризе, до инфлације.³⁷ Рат у Украјини, пандемија, климатске промене које захтевају хитну реакцију, инфлаторна и енергетска криза довеле су у опасност Агенду 2030. Повезаним деловањем ових фактора ризика створено је клупко које утиче на свих 17 циљева одрживог развоја, стварајући кризу глади, несташнице намирница, здравствену кризу, кризу образовања, животне средине, мира и безбедности.³⁸

3. CSR

CSR – друштвена одговорност компанија је вероватно најпознатији од свих појмова које смо до сада помињали. Концепт друштвене одговорности, тј. друштвено одговорног пословања, који почиње да се заговара од шездесетих година XX века, предмет је бројних дефиниција.³⁹

36 Alexandra Maria Bele, Claudia Diana Sabau-Popa, Oana Maria Secara, „Sustainable Development Goals and the Triangle of ESG Investments“, *JFS*, Vol. 8, Nr. 14/2023, 11–12.

37 Постигнути су нови рекорди у броју деце којима је рат прекинуо детињство, у броју расељених лица, 1 од 10 особа у свету живи у условима глади и уопште осетљивих категорија, које су жртве глобалне кризе. Криза је довела до тога да је државама на располагању мање новца, мање стране помоћи и мање инвестиција из приватног сектора.

38 Оно што је сигурно да све више постајемо свесни да у свету има много глади, сиромаштва, дискриминације, неправди... И док на све то можемо или не морамо да реагујемо, на питање климатских промена не можемо остати равнодушни, јер нам климатски ризици директно угрожавају егзистенцију. Стога је јасно да су социјална правда и економски развој елементи који су неопходни за постизање благостања, али они ништа не значе без највећег нематеријалног блага – планете.

39 По неким, овај концепт вуче корене још из XVIII века. У делу које цитирамо налази се 37 дефиниција друштвено одговорног пословања. Вид. Alexander Dahlsrud, „How Corporate Social Responsibility is Defined: An Analysis of 37 Definitions“, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 15, Nr. 1/2006, 1–13. Вид. и: Guido Ferrani, „Redefining Corporate Purpose: Sustainability as a Game Changer“, *Sustainable Finance in Europe: Corporate Governance, Financial Stability and*

Од многобројних дефиниција, навешћемо ону коју је дала Европска комисија 2011. године: „То је одговорност компанија за утицај који имају на друштво“.⁴⁰ Иако је о корпоративној друштвеној одговорности написано небројено много радова,⁴¹ на основу њихове анализе намеће се следеће запажање. Већина аутора разликује, *implicite* или *explicite*, две димензије корпоративне одговорности: интерну и екстерну. Док се интерна димензија друштвене одговорности компанија односи на унапређење положаја и однос са интерним *stakeholder*-има (акционарима, запосленима); екстерна димензија се манифестује кроз све обавезе према лицима изван компаније које ствара статус одговорног корпоративног грађанина (према друштву генерално, према повериоцима, потрошачима и животној средини).

Током XX века, а нарочито почетком XXI века, друштвено одговорно пословање доживљава транзицију и претвара се у одрживо пословање. Термин одрживи развој (енгл. *sustainable development*) први пут је дефинисан од стране Светске комисије за животну средину и развој 1987. године као развој „који задовољава потребе садашњости без угрожавања способности будућих генерација да задовољавају сопствене потребе“. Њиме се реферише на друштво у коме ће бити достигнута одговарајућа равнотежа између економских, социјалних и еколошких циљева (тзв. *triple bottom line*). Посматрано из угла компанија, одрживи развој захтева улагања у дугорочну корпоративну одрживост (енгл. *long-term corporate sustainability*), уважавањем три димензије

Financial Markets (Eds. Dany Busch, Guido Ferranini, Seraina Gr̃newald), London, 2021; В. Радовић, 25–58; Борко Михајловић, „Циљ пословања привредног друштва – само стицање добити или још нешто?“, *Право и привреда*, бр. 4–6/2017, 140–157; Paul Davies, „Shareholder Voice and Corporate Purpose: The Purposeless of Mandatory Corporate Purpose Statements“, *ECGI Law Working Paper*, No. 666/2022, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=4285770>, 16. 3. 2024.

40 Обновљена стратегија Европске уније 2011–14 за корпоративну друштвену одговорност (European Commission, *A Renewed European Union Strategy 2011–14 for Corporate Social Responsibility*, COM (2011)).

41 Вид.: Мирко Васиљевић, „Друштвена одговорност компанија (од политике, преко морала, до права)“, *Анали Правној факултету у Београду*, бр. 1/2013, 5–28; Klaus J. Hopt, „Corporate Purpose and Stakeholder Value – Historical, Economic and Comparative Law Remarks on the Current Debate, Legislative Options and Enforcement Problems“, *ECGI Law Working Paper*, No. 690/2023, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=4390119>, 16. 3. 2024; Holger Fleischer, „Corporate Purpose: A Management Concept and its Implications for Company Law“, *European Company and Financial Law Review*, Vol. 18, Nr. 2/2021, 161–189; Elisabet Garriga, Domènec Melé, „Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory“, *Journal of Business Ethics*, Vol. 53, Nr. 1–2/2004, 51, 63–64; Dima Jamali, Assem Safieddine, Myriam Rabbath, „Corporate Governance and Corporate Social Responsibility Synergies and Interrelationship“, *Corporate Governance*, Vol. 16, Nr. 5/2008, 443, 446.

одрживог развоја.⁴² Промена ка одрживом моделу пословања захтеваће промену фундаменталне парадигме на којој је заснована традиционална економија.

На основу свега до сада реченог, можемо приметити да *појам* одрживост *фигурира у свим актуелним скраћеницама*, којима се показује свест и одговорност према заједници у којој се пословање одвија.⁴³ Одрживо корпоративно управљање тако постаје *buzzword* у XXI веку, генеришући окружење у коме једнаки значај имају профит, пословна етика и поверење у носиоце корпоративних активности.⁴⁴ Компаније које желе да дугорочно успешно послују и опстану исказују спремност да допринесу очувању нормалног живота на планети. Опредељење за одрживо пословање тиме постаје *conditio sine qua non*. Иако се термини CSR и одрживост често користе и као синоними, иако су у питању стратегије које су међусобно повезане заједничким циљем, постоје разлике између њих.⁴⁵ Заправо, обавеза уважавања ESG стандарда утиче и

42 Mihaela Krechovská, Petra T. Procházková, „Sustainability and its Integration into Corporate Governance Focusing on Corporate Performance Management and Reporting“, *Procedia Engineering*, Vol. 69, 2014, 1145.

43 Иако постоје различите дефиниције одрживости, у ширем смислу се под овим појмом у пословној заједници подразумева заинтересованост за ефекте садашњих пословних пракси на активности у будућности. Сличност са друштвеном одговорношћу потиче услед заснованости на саморегулаторном механизму, односно добровољном уважавању социјалних и еколошких питања. Компаније надзиру усклађеност пословања са законима, етичким стандардима, али и међународним правом. Постоје, заправо, четири аспекта одрживости о којима се води рачуна: 1) друштвени утицај, који се дефинише као мера утицаја друштва на компаније и испољава кроз призму уважавања интереса *stakeholder*-а; 2) еколошки утицај, који се дефинише као ефекат активности компанија на геофизичко окружење; 3) организациона култура, која се тиче односа компаније и интерних *stakeholder*-а, посебно запослених и 4) финансијски, који се мери висином добити, за коју се очекује да буде сразмерна преузетом ризику. Вид. Güler Aras, David Crowther, „Governance and sustainability, An investigation into the relationship between corporate governance and corporate sustainability“, *Management Decision*, Vol. 46, Nr. 3/2008, 437.

44 G. Aras, D. Crowther, 434.

45 Навешћемо дефиницију одрживости из *Економиста* (*The Economist*), из 2017. године, коју сматрамо изузетно јасном: „The term ‘sustainability’ is often used interchangeably with CSR or viewed exclusively through an environmental lens. Thought leaders, however, generally describe it as a business strategy that creates long-term stakeholder value by addressing social, economic, and environmental opportunities and risks material to a company. It is integral to a company’s business and culture, rather than on the periphery. Optimizing waste reduction, or water or energy consumption, for example, can help a company reduce operational costs. Sustainability can drive innovation by reconceiving products and services for low-income consumers, opening new lines of business and boosting revenue in the process. Finally, being socially responsible can help a company earn license to operate in new markets, and attract and retain talent.“ Вид. Joshua Cramer-Montes, „Sustainability: A New Path to Corporate

на интерну и на екстерну димензију корпоративне друштвене одговорности. Пођимо од заједничких циљева. Прво, избегавање штете по животну средину није само друштвено одговоран начин вођења пословања, већ и начин да се обезбеде услови за одрживи развој, који несумњиво доноси користи и самој компанији. Друго, надзирање друштвених и климатских утицаја активности чланова корпоративног ланца снабдевања штити природне ресурсе и у исто време гарантује постојање поузданих пословних партнера. Треће, улагање у негу запослених и њихових породица доприноси њиховој добробити, али такође омогућава компанијама да привуку, односно задрже запослене, који ће на дуже стазе осигурати компетитивност. Четврто, фер однос према локалним заједницама и еколошки и друштвени активизам унапређују међусобно разумевање и стварају погодну основу за разрешавање могућих сукоба интереса. Пето, производи који су развијани на еколошки и друштвено одржив начин не само да су ослобођени штетних ефеката, већ доприносе и репутационој слици компаније и очувању потрошачке верности.⁴⁶ CSR и ESG су комплементарни и, иако њихови циљеви нису конкурентни, могу послужити као средство за постизање међусобних циљева.⁴⁷

ESG фактори који детерминишу одрживост пословања нису само тренд у ЕУ или у развијеним државама.⁴⁸ Они су у средишту новог, холистичког приступа вођењу пословања који је директно супротан традиционалној анализи максимизације профита. На основу анализе доступне литературе, која је углавном неправна, може се закључити да концепт одрживог пословања позајмљује елементе четири боље етаблирана концепта: 1) одрживи развој; 2) корпоративна друштвена одговорност; 3) теорија заштите интереса заинтересованих лица и 4) теорија одговорности компанија.⁴⁹ У питању је холистички приступ, јер се

and NGO Collaborations“, *The Economist*, March 24, 2017, доступно на адреси: <http://economist.com/node/10491124>, 5. 3. 2024.

46 Alan S. Gutterman, „Sustainability and Corporate Governance“, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4493058, 10. 7. 2024, 21–22.

47 M. Rahim, 13, 21.

48 Allain Pietrancosta, Alexis Marraud des Grottes, Trends – What the boards of all companies should know about ESG regulatory trends in Europe, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, August 2022, доступно на адреси: <https://corpgov.law.harvard.edu/2022/11/01/esg-trends-what-the-boards-of-all-companies-should-know-about-esg-regulatory-trends-in-europe/>, 10. 7. 2024.

49 Beate Sjäffell, Christopher M. Bruner, *The Cambridge Handbook of Corporate Law, Corporate Governance and Sustainability*, Cambridge, 2020; Mel Wilson, „Corporate Sustainability: What is it and where does it come from?“, *Ivey Business Journal*, March-April, 2003, 1; Kyle Peterdy, „What is ESG (Environmental, Social and Governance)?“, Corporate Finance Institute, 2022, доступно на адреси: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg-esg-environmental-social-governance/>, 14. 6. 2023.

не ради о простом узимању у обзир различитих фактора, већ о комбиновању свих значајних фактора како би се осигурао фер, правичан, еколошки одрживи социјално-економски напредак.⁵⁰

Имајући у виду допринос корпоративне одговорности, односно усвајања стандарда одрживог развоја репутационом имиџу компанија, *ESG концептић представља неку врсту осигурања од ишлетице за уилег*, које је уочљиво у пословном управљању према најбољим праксама.⁵¹ Под утицајем овог тренда, језик и мерила пословања су се преокренули. Бизнис према измењеном схватању служи томе да се зарађеним профитом учини нешто корисније и боље за човека, односно заједницу (**„Заради профит да би чинио добро“, а не „Чини добро да би зарадио профит“!**). С тим у вези, дошло је и до семантичког прилагођавања. Од 2000. године па на даље све чешће је у употреби израз „корпоративна друштвена могућност“, чиме се имплицирају могућности које повлачи опредељење компаније у прилог одговорног пословања. Разлика у односу на ранији концепт састоји се само у његовој надоградњи. Док је у концепту одговорног пословања акценат на стандардима који обезбеђују тренутни имиџ корпоративног одговорног грађанина, код одрживог пословања инсистира се на пословном моделу који ће дугорочно обезбедити промоцију вредности које су усклађене са општим интересом. Све више компанија и декларативно и суштински потврђује свој избор у погледу одговорног пословања (**„Не морам бити одговоран, већ бирам бити одговоран, јер то значи добар бизнис!“**).⁵²

Нова корпоративна филозофија захтева стриктно придржавање закона, као и политика и програмских циљева везаних за животну средину, добро корпоративно управљање и друштво у целини. Иде се ка томе да корпоративно управљање постане средина у којој владају морал, поверење и генерално етички стандарди.⁵³ Под утицајем сазнања да је интерес у игри виталног значаја, постало је јасно да ослањање на то да ће компаније учинити добру ствар представља луксуз који савремено друштво себи не може да дозволи. Зато су државе преузеле на себе проактивну улогу усвајањем регулативе која јасно дефинише обавезе компанија у вези са ESG агендом.

50 Charalampos Stamelos, „Corporate Sustainability and ESG Factors in Greece and Cyprus: Compliance, Laws and Business Practices, Towards a Holistic Approach“, *InterEULawEast*, Vol. 9, Nr. 2/2022, 292.

51 M. Taфра-Vlahović, 66.

52 Charles Handy, „What’s a Business For?“, *Harvard Business Review*, December 2002, 65–83.

53 Alena Kocmanová, Marie Pavláková Dočekalová, Stanislav Škapa, Lenka Smolíkova, „Measuring Corporate Sustainability and Environmental, Social and Corporate Governance Value Added“, *Sustainability*, Vol. 8, Nr. 9/2016, 945.

III Корпоративна одговорност за повреду/кршење људских права – однос бизниса и људских права

Једно од најзначајнијих питања које и даље интригира и законодавство, а и међународну пословну и академску заједницу, је корпоративна одговорност за повреду/кршења људских права. Однос бизниса и људских права може се посматрати као сегмент друштвено одговорног пословања. То, заправо, произлази из незаобилазног *soft law* инструмента какав су Руководећа начела Уједињених начела о бизнису и људским правима из 2011, којима се спроводи „Заштити, поштуј и отклони“ оквир УН.⁵⁴ Иако се ради о меком праву (*ergo*, правно необавезујућем извору!), значај Руководећих начела је незанемарљив. То је први документ УН који се бави корпоративном одговорношћу за повреду људских права, који је усвојен уз приличну подршку бизниса. Како истиче у теорији, разлог томе је вероватно „бизнис логика меког права.“⁵⁵ Руководећа начела УН замишљена су као глобална „нормативна платформа и ауторитативни водич“, који почива на три стуба и садржи 31 начело, која су усклађена са општим начелима која дефинишу три стуба „Заштити, поштуј, отклони“.⁵⁶

Први стуб се односи на обавезу држава да обезбеде заштиту од кршења људских права, укључујући и кршења од стране корпорација. Други стуб се односи на одговорност компанија да поштују међународно призната људска права.⁵⁷ Иако је реч о материји људских права, Руководећа начела уводе стандард дужне пажње, који треба да послужи код процене да ли је компанија усвојила одговарајућу стратегију за спречавање ризика повреду људских права (енгл. *human rights due diligence*). За нас који се бавимо компанијским правом, усвајање овог

54 Руководећа начела о бизнису и људским правима из 2011. (United Nations, *Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations „Protect, Respect and Remedy“ Framework*, 2011; даље у фуснотама: Руководећа начела). Текст Руководећих начела са коментаром постоји у преводу Београдског центра за људска права (нап. аут.).

55 Виолета Беширевић, „Ухвати ме ако можеш: Осврт на проблем (не)одговорности транснационалних корпорација због кршења људских права“, *Правни записи*, бр. 1/2018, 30.

56 Борис Топић, „Руководећа начела Уједињених нација о бизнису и људским правима: Значајан покушај рјешавања питања корпоративних кршења људских права“, *Правни записи*, бр. 1/2020, 259.

57 Руководећа начела, 11 и 12. Та права су садржана у Међународној повељи о људским правима (Универзалној декларацији о људским правима, заједно са два пакта који се односе на грађанска и политичка права, односно економска, социјална и културна права), основним конвенцијама Међународне организације рада и Декларацији Међународне организације рада о основним начелима и правима у вези са радом.

стандарда може деловати прихватљиво, али са међународноправног аспекта оно је спорно, јер уместо изричите одговорности корпорација за повреде људских права уводи концепт „негативног утицаја корпорација на људска права“. Треба га схватити као захтев на страни компанија да врше процене ризика повреде људских права, да се уздржавају од пракси којима се крше људска права, као и да отклањају последице тих повреда.⁵⁸ Одговорност за поштовање људских права се односи на све компаније, без обзира на њихову величину, сектор и околности пословања, власништво или структуру.⁵⁹ Од компанија се очекује да усвоје политике и процедуре које одговарају њиховој величини и природи, а нарочито да: 1) јасно изразе своје опредељење да поштују људска права; 2) да са дужном пажњом спроводе поступак који има за циљ да утврди, спречи, ублажи и објасни начин на који отклањају своје негативне утицаје на људска права и 3) успоставе процедуре за отклањање штете настале услед њиховог негативног непосредног или посредног утицаја на људска права.⁶⁰ Трећи стуб се односи на потребу да се жртвама повреда људских права пружи приступ делотворним правним лековима.

Да закључимо: „Напори се, дакле, не усмеравају на успостављање принципа да су транснационалне корпорације дужне да понашају у складу са друштвеним нормама и да, у супротном, сnose међународну правну одговорност као и државе, већ се развија концепт „друштвено одговорног пословања“ који се заснива на покушају да корпорације прихвате етичку одговорност за своје понашање на добровољној основи.“⁶¹

IV Корпоративна дужност пажње – узимање у обзир фактора одрживог развоја

По нашем мишљењу, уважавање ESG стандарда у овом тренутку може да се посматра као део *сџандарда њажње доброї сџручњака*, посебно из угла индустрија које се могу перципирати као лидери у постављању стандарда одрживог пословања. Заправо, данас се питање друштвене одговорности компанија у великој мери своди на то у којој мери се може развијати концепт одговорности директора компанија за одрживо корпоративно управљање. Да ли дужности директора, у облику у коме их познају компанијско-правни прописи већине држава у упоредном законодавству, треба да буду редефинисане? Ово се најпре односи на дужност пажње.

58 Слично Б. Топић, 267–268.

59 Руководећа начела, 14.

60 Руководећа начела, 15.

61 В. Беширевић, 30.

Када је реч о члановима корпоративних органа, повећани захтеви ESG активизма несумњиво се одражавају на њихове дужности. На њима је и одговорност у погледу промоције ESG ризика као глобално најбитнијих ризика. Што се тиче акционара, инкорпорисање ESG фактора је део фидуцијарне дужности према клијентима (корисницима услуга). Заправо, данас је све више заговорника „фидуцијарног капитализма“, у коме ће правила игре бити одређивана од стране дугорочно усмерених институционалних инвеститора као што су пензиони фондови, осигуравачи, банке, удружења, итд. Директан подстрек дискусији о дужностима директора дала је Студија о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању, коју је урадио *Ernst & Young* на захтев Европске комисије.^{62 63} Иако је Студија о дужностима директора претрпела бројне критике, укратко ћемо указати на предлоге, будући да је допринела буђењу свести да компаније треба да имају изражену улогу у одрживом развоју.⁶⁴ Студија о дужностима директора је предвидела увођење дужности пажње директора у контексту одрживости, коју је касније преузела и Европска комисија у Предлогу директиве о дужној пажњи из фебруара 2022. године.⁶⁵

62 ЕУ Студија о дужностима директора и одрживом корпоративном управљању (European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, *Study on directors' duties and sustainable corporate governance: final report*), доступно на адреси: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e47928a2-d20b-11ea-adf7-01aa75ed71a1/language-en>, 16. 3. 2024.

63 Иако је тај део Студије можда и највише критикован, истичемо да је Студија пошла од генералног проблема краткорочних циљева корпоративног управљања, и издвојила још седам конкретних проблема: 1) дужности директора и интерес друштва – давање предности максимизацији профита на краћи рок (пад капиталних инвестиција); 2) притисак на директоре у вези са исплатама члановима (тренд раста исплата члановима друштва); 3) непостојање стратегије одрживости у већини компанија, што повлачи и проблеме везане за управљање ризиком одрживости; 4) систем накнада члановима управе који стимулише фокус на краткорочној добити уместо ка дугорочним циљевима профитабилности; 5) структура органа управљања није сензитивна ка одрживом пословању (нема интеграције одрживости у процес корпоративног одлучивања); 6) политике и праксе корпоративног управљања не истичу у довољној мери значај дугорочних циљева; 7) недостатак санкционисања у случају да директор не ради у дугорочном интересу друштва.

64 Florian Möslein, Karsten Engsig Sørensen, „Sustainable Corporate Governance: A Way Forward“, *European Company Law Journal*, Vol. 18, Nr. 1/2021, 7–14; Colin Mayer, „The Governance of Corporate Purpose“, *ECGI Law Working Paper*, No. 609/2021, 1–13, доступно на адреси: https://ssrn.com/abstract_id=3928613, 17. 3. 2024.

65 Заправо, већина аутора која се бавила овим питањем зна да су као узор послужили француски *Loi de Vigilance* (Закон о дужној пажњи), немачки Закон о корпоративној дужној пажњи у ланцима снабдевања и холандски Закон о децем раду. Ми ћемо у раду првенствено дати осврт на француски и немачки закон (нап. аут).

1. Француски модел

Прави познаваоци корпоративних модерних прилика знају да се светска премијера референтног ESG законодавства везује се за француски *Loi de Vigilance* (енгл. *Duty of Vigilance Law of 2017*) из 2017,⁶⁶ који је праћен изменама из 2019. године, а не за немачки *Sorgfaltspflichtengesetz*. Спровођењем две реформе компанијског права, Француска се позиционирала као водећа законодавна сила када је реч о кодификацији CSR обавеза.⁶⁷ Овим законом је први пут уведена *мандатна дужност њажње која се односи на људска права и утицај на животну средину*.⁶⁸ Закон је, наиме, врло кратак: садржи само три члана која су укључена у француски Трговачки законик (фр. *Code de commerce*). Закон се примењује на француске компаније и њихова друштва кћерке која имају бар 5.000 запослених или на француске компаније које имају друштва кћерке и/или изван Француске, а број запослених је бар 10.000. Циљна група овог закона су евидентно велике компаније (тј. акционарска друштва), често транснационалне.

Основна обавеза компанија које испуњавају један или други критеријум је да сачине, имплементирају и објаве тзв. план будности (енгл. *vigilance plan*) у сарадњи са *stakeholder*-има, који се суштински односи на обавезу идентификовања и праћења ризика пословања у делу повреде људских права и угрожавања животне средине. План је јавно доступан и саставни је део годишњег извештаја. План укључује *разумне мере ойрезности (њажње) са циљем идентификовања ризика и сиречавања озбиљне ойвреде људских права и основних слобода, здравља и безбедности људи, као и животне средине, ако ове ойвреде ойроизлазе из активности компаније или њених директно или индиректно контролираних друштва, сајоварача и снабдевача у глобалном ланцу снабдевања*.⁶⁹ О којим конкретно мерама се ради? План будности подразумева, између осталог: мапирање ризика, које укључује идентификовање, анализу и

66 Француски Закон о дужној пажњи (*Loi no 2017-399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance*). Детаљније о овом закону вид. Alain Pietrancosta, „Codification in Company Law of General CSR Requirements: Pioneering Recent French Reforms and EU Perspectives“, *ECGI Law Working Paper*, No. 639/2022, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4083398, 17. 6. 2024.

67 Iris M. Barsan, „Corporate Accountability: Non-Financial Disclosure and Liability – A French Perspective“, *European Company and Financial Law Review*, Vol. 14, Nr. 3/2017, 399–433.

68 Да бисмо разумели генезу CSR законодавства у Француској, треба да скренемо пажњу на чињеницу да је Француска била прва европска држава која је увела обавезу нефинансијског извештавања за велике компаније, знатно пре усвајања NFRD. То је учињено 2001. године. Вид. А. Pietrancosta (2022), 4.

69 К. Ј. Норт, 22.

рангирање; процедуре редовне процене ризика зависних друштава, са-уговарача и снабдевача са којима је успостављен пословни однос; адекватне мере у циљу ублажавања ризика или спречавања озбиљне штете; механизам упозорења који покреће узбуну и садржи повратни извештај који се тиче ризика; механизам мониторинга имплементираних мера и процене њихове ефективности.⁷⁰ У средишту нове компанијске регулативе је термин „ризик“. Ризик од кога компаније желе да се заштите може бити не само правни, већ и финансијски и репутациони. Све мере које прописује *Loi de vigilance* су креиране са намером да се ризик повреде људских права и животне средине ублажи и/или контролише, а све са крајњим циљем да се инаугурише својеврсна дужност уздржавања од доношења штете (енгл. *no-harm duty*), што може бити дискутабилно из угла компанијског права.⁷¹

Овај закон је заиста био *прејтеча одрживој корпоративној управљања*, утолико пре што су обавезе обухваћене планом будности биле санкционисане најразличитијим спектром санкција: почев од новчаних казни преко јавног објављивања кршења закона до грађанске одговорности на захтев било ког заинтересованог лица (при чему је круг заинтересованих лица био широко одређен). Али, како то обично бива, био је то „пуцањ у празно“, будући да је француски Уставни суд прогласио неуставним прописане новчане казне за повреду закона, које су се кретале у распону од 10 до 30 милиона евра.

Измене закона уследиле су 2019. године, законом који се зове *Loi Pacte*, којим је измењен члан 1833 француског Грађанског законика (фр. *Code civile*), који се односи на све француске компаније, без обзира на форму или величину. Подсећања ради, чл. 1833 каже да компанија „мора имати закониту сврху и бити формирана у заједничком интересу акционара.“ *Loi Pacte* је додао нови параграф, који гласи: „Компанијом се управља у корпоративном интересу, узимањем у обзир друштвених и еколошких интереса повезаних са њеним бизнисом.“ Ако је компанија изричито дефинисала статутом своју сврху, борду је дато овлашћење „да утврди управљање корпоративним активностима и да обезбеди да се оне обављају у складу са интересом компаније, узимањем у обзир друштвеног, еколошког, културног и спортског интереса повезаног са њеним активностима.“ Овим изменама је уведена генерална широко дефинисана дужност узимања у обзир социолошких и еколошких утицаја корпоративних активности, са циљем да се промовише CSR

70 Stephane Brabant, Elsa Savourey, „The French Law on the Duty of Vigilance: Theoretical and Practical Challenges Since its Adoption“, *Business and Human Rights Journal*, Vol. 6, Nr. 1/2021, 141–152.

71 A. Pietrancosta, 15.

корпоративна култура као генерална карактеристика француског корпоративног света, која се најлакше може схватити ако се цитира чувени слоган: „Није ствар у томе да се тежи бити најбоља компанија у свету, већ најбоља компанија за свет“. *Loi Pacte* такође садржи две опционе одредбе вредне помена, будући да је њима у француско право уведен нови концепт: прописано је, наиме, да компанија може имати одређен *raison d'être* – сврху компаније, која може бити одређена статутом и која садржи изјаву о корпоративним вредностима;⁷² и друштво са мисијом (фр. *société à mission*; енгл. *mission-driven company*).

2. Немачки модел

О томе да потез француског законодавца није усамљен сведочи усвајање немачког одговора у форми Закона о корпоративној дужности пажње ради спречавања кршења људских права у ланцима снабдевања, који је увео екстратериторијалну дужност пажње немачких привредних друштава одређене величине која се односи на људска права и заштиту животне средине у ланцима снабдевања.⁷³ На основу познавања прилика у праву ЕУ и уопште упоредном праву,⁷⁴ биће да је ово светски тренд регулисања корпоративних дужности, који ће несумњиво захтевати усвајање одговарајућег националног одговора будући да постоји интерес бројних домаћих компанија које послују у Немачкој, односно ЕУ.⁷⁵ Предмет дужности пажње у корпоративном сектору су законом дефинисани ризици, односно стања у којима на основу стварних околности постоји довољно велика вероватноћа повреде неке од законом утврђених забрана повреде људских права и животне средине (чл. 2.2 немачког закона). У обзир долазе бројне забране повреде људских права (забрана рада деце, принудног рада, кршења равноправности у раду,

72 Ради се о увођењу клаузула о корпоративној сврси, о којима се расправа води деценијама (нап. аут).

73 Закон о корпоративној дужности пажње ради спречавања кршења људских права у ланцима снабдевања (*Gesetz über die unternehmerischen Sorgfaltspflichten zur Vermeidung von Menschenrechtsverletzungen in Lieferketten*, скраћено: *Sorgfaltspflichtengesetz*).

74 У Француској је законом *Loi de vigilance* из 2017. године уређена одговорност за штету нанету жртвама у ланцу снабдевања кршењем људских и еколошких права, а сличном законодавном тренду нису одолеле ни Холандија и Норвешка. Вид.: Giesela Rühl, „Die Haftung von Unternehmen für Menschenrechtsverletzungen: Die französische Loi de vigilance als Vorbild für ein deutsches Wertschöpfungskettengesetz?“, *Festschrift für Christine Windblicher zum 70. Geburtstag am 8. Dezember 2020* (Hrsg. Gregor Bachmann, Stefan Grundmann, Anja Mengel, Kaspar Krolop), Berlin, 2020, 1413–1434.

75 Markus Krajewski, Kristel Tonstadt, Franziska Wohltmann, „Mandatory Human Rights Due Diligence in Germany and Norway: Stepping, or Striding, in the Same Direction?“, *Business and Human Rights Journal*, Vol. 6, Nr. 3/2021, 550–558.

непримерености зараде, итд.), а не само забране повреде животне средине. *Кључна реч у новој законској формулацији је ојетѝ „ризик“. Од компанија се очекује да антиципирају ризике који се односе на повреду људских права о којима је било речи, а посебно ојетѝ забрану изазивања промена шететних по живојну средину. То значи да вођење пословања у савременој корпоративној стварности подразумева одлично познавање не само *lex fori* законодавства, већ генерално међународних инструмената о људским правима.⁷⁶*

Овим се ризик пословања знатно проширује будући да компаније треба да спроводе редовну анализу ризика у ланцу снабдевања. Али, немачки законодавац је одступио од Руководећих начела УН о бизнису и људским правима, јер обавеза предузимања мера које налаже стандард дужне пажње није јединствена и не односи се на целокупан ланац снабдевања.⁷⁷ Вредно помена је да су те мере прописане методом *nuterius clausus*, те да компанијама није препуштено да процењују шта тачно налаже стандард дужне пажње. То би могло да се истакне као предност немачког модела. Реч је о следећим мерама: *анализе и управљања ризиком, предузимање мера превенције, давање обавезујућих изјава, отклањање повреде људских права, увођење система пријужби, сачињавање извештаја и приписане документације и достављање надлежним органима*. Наведене мере делују врло убедљиво све док се дође до одредбе која каже да се мере процене ризика редовно спроводе у „сопственом“ пословању, као и у односу на непосредне снабдеваче (уговорне партнере). Посредни снабдевачи биће обухваћени дужном пажњом само ако за то постоји повод, тј. „супстанцијално сазнање“ о могућим повредама. Шта то конкретно значи, још увек не можемо рећи на основу анализе судске праксе. Али, није тешко претпоставити да би снабдевачи пореклом са подручја где постоје валидни извештаји о повреди људских права могли бити предмет посебне процене.

Ослањајући се на решења Руководећих начела УН о бизнису и људским правима, немачки закон уводи директну одговорност привредних друштава за повреду дужности пажње у контексту спречавања

76 На овом месту само отварамо дилему колико су у ствари корпоративни директори дорасли овако широко постављеним захтевима корпоративне дужне пажње?! Исто питање је поставио Фридман у чувеном чланку („The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits“), будући да не могу поседовати знања из свих области.

77 Питање одговорности за зависна друштва је стара тема. Оно што је данас у фокусу је евентуална одговорност за све субјекте у ланцу снабдевања. Детаљније: К. Ј. Норт, 23; Paul L. Davies, „Corporate Liability for Wrongdoing within (Foreign) Subsidiaries: Mechanism from Corporate Law, Tort and Regulation“, NUS Law Working Paper, No. 2023/007, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4345589, 18. 6. 2024.

повреде људских права у ланцу снабдевања. Али, та одговорност није грађанскоправна, већ је реч о јавноправним санкцијама. Тиме се знатно умањује домашај цитираних одредби, будући да у теорији увелико постоје аргументована залагања за директну правну одговорност мултинационалних компанија за повреде људских права.

3. Директива о корпоративној дужној пажњи у погледу одрживости

Дугооčekивана Директива о корпоративној дужној пажњи у погледу одрживости (енгл. *Corporate Sustainability Due Diligence Directive*, скраћено: *CSDDD*) усвојена је 24. маја ове године. Директива која је покренула расправу у коју су укључени и бројни некорпоративни актери ступа на снагу 20 дана од објављивања у службеном гласилу, али су државама чланицама остављене две године да усвоје мере у циљу транспоновања у национална законодавства. *CSDDD* представља потпуно нови регулаторни оквир којим се уводе обавезе на страни компанија у погледу људских права и заштите животне средине.⁷⁸ Од компанија се, наиме, очекује да предузму одређене мере, односно да *примене дужну пажњу у погледу утицаја њиховог пословања на људска права и животну средину, и то у свим зависним друштвима и пословним партнерима у ланцу снабдевања* (чл. 1).⁷⁹ Установљава се обавеза компанија да усвоје и примене *транзициони план ублажавања климатских промена*, у циљу обезбеђења, најбољим напорима, усклађивања пословног модела и стратегије компаније са одрживом економијом и ограничењем глобалног загревања на 1,5 степен у складу са Париским споразумом. Компаније треба да идентификују и управљају ризиком повреде људских права и животне средине (енгл. *risk-based due diligence*) у погледу глобалног ланца снабдевања. То укључује праћење ризика пословања зависних друштава, саговорача и снабдевача како би се правремено уочио ризик повреде људских права или животне средине, као и предузимање адекватних мера у циљу њихових ублажавања и санирања штетних последица. Шта компанија треба да учини ако уочи ризик повреде људских права или животне средине у свом ланцу снабдевања (попут дечјег рада или загађивања воде/ваздуха)? Она, најпре, треба да прекине активности које су довеле до штете или, ако то није могуће, да их минимизује и покрије насталу штету. Под

78 Више о Предлогу вид. Милена Митровић, „Дужности директора у одрживом корпоративном управљању“, *Право и одрживост*, бр. 3/2023, 844–872.

79 На то се надовезује и намера да се охрабре жртве корпоративних злоупотреба да туже компаније пред судовима држава чланица за штете које су претрпеле активностима у ланцу снабдевања.

покрићем штете не подразумева се само накнада у смислу финансијског обештећења, већ и успостављање пређашњег стања (чишћењем терена, итд.). Адекватне мере које компанија треба да предузме у било ком сценарију ризика или стварне штете зависиће од околности случаја, с тим да се у директиви наглашава захтев *учинковитости*. Те мере укључују, али нису ограничене на: *финансијска и нефинансијска улајања у процес производње којима се, примера ради, смањује ризик зајаћења животној средине; промену бизнис плана или пословне стратегије (укључујући промену устале праксе кујовине, пристианак на веће цене производа, промена услова рада); сарадњу са другим ентитетима попут директној контакта са снабдевачима са циљем да се обезбеди примена еколошких стандарда или стандарда заштите на раду; обезбеђење финансијске и нефинансијске подршке снабдевачима, посебно малим и средњим компанијама; развијање превентивне или корективне акционе плана; уговорно обвезивање снабдевача да ће се привремено или трајно суспендовање пословној односа са пословним партнерима са којима није остварен најредак.*⁸⁰

Due diligence у контексту CSDDD треба довести у везу са Принципима УН о бизнису и људским правима из 2011. године, као и OECD Смерницама за мултинационалне компаније о одговорном пословању (*OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct* 2011, 2023), којима се дефинишу међународни стандарди који се односе на компаније у погледу односа према људима и планети. Али, компромисни карактер CSDDD долази до изражаја управо у погледу питања о повреди којих људских права треба водити рачуна. За разлику од поменутих међународних инструмената, CSDDD садржи листу људских права о којима компаније треба да воде рачуна у свом пословању. Као да нека људска права имају већу тежину од других! Бар из угла компанија! Исти је случај са повредама животне средине, приликом чије процене се треба ослонити на листу међународних инструмената који су саставни део CSDDD. Колико је значајно обавезати компаније да дужном пажњом разматрају климатске ризике приликом доношења пословних одлука најбоље говори скорашња одлука Европског суда правде у Стразбуру против Швајцарске, у којој је етаблирано једно ново право – *право на заштити од климатских промена*.⁸¹ Ако је

80 Детаљније о CSDDD на адреси: <https://corporatejustice.org/wp-content/uploads/2024/05/ECCJ-CSDDD-SUMMARY.pdf>, 23. 6. 2024.

81 Пресуда у предмету Verein KlimaSeniorinnen Schweiz et autres c. Suisse (Requête no 53600/20), доступна на адреси: <https://www.klimasenioren.ch/wp-content/uploads/2024/04/AFFAIRE-VEREIN-KLIMASENIORINNEN-SCHWEIZ-ET-AUTRES-c.-SUISSE.pdf>, 18. 6. 2024.

већ дошло дотле да се успоставља ново људско право, усвајањем Директиве о корпоративној дужној пажњи шаље се порука да ће се корпоративни сектор приклонити пракси заштите животне средине и људских права, у мери у којој то налаже стандард корпоративне дужне пажње. Дакле, селективно! И то је најслабија тачка директиве, што ће се одразити на њену примену и ефекте.

Из угла утицаја на дужности директора и уопште одрживо корпоративно управљање, најдалекосежнији је био чл. 25 Предлога директиве из фебруара 2022. године, који је брисан у коначној верзији Директиве.⁸² Овај члан је предвиђао да су директори компанија дужни, у контексту рада у интересу друштва, да узму у обзир (подвукла Н. П. Т.) последице које могу настати у питањима одрживости,⁸³ укључујући, ако је то примењиво, и људска права и климатске промене и последице по животну средину на кратак, средњи и дужи рок.⁸⁴ Такође, државе чланице су дужне да обезбеде да се национални прописи који се односе на санкционисање кршења дужне пажње примењују и на ову одредбу (чл. 25 ст. 2). Иако смо присталице укључивања стратегије одрживости у корпоративно управљање, мишљења смо да је у предлозима директиве, као и у усвојеном тексту, има отворених питања, која ће током имплементације у национална законодавства вратити право ЕУ на „фабричка подешавања“. У ери новог модела пословања сви су склони да на компаније гледају као на потенцијалне спасиоце када је реч о климатским променама и уопште питањима која се тичу одрживог развоја, чињеница је да чаробни штапић није у њиховим рукама, већ евентуално у рукама држава.

Ако се вратимо неколико корака уназад, генеза обавеза у вези са корпоративном одрживошћу изгледа овако. Најпре је усвојена *Директива 2014/95 о обавези нефинансијској извештавања* (даље: NFRD) као почетна мера опште стратегије за подстицање друштвено одговорног

82 Предлог и инспирација за усвајање Директиве потиче из француског права, тј. законодавних реформи из 2017. и 2021. године. Разлика је у томе што је неколико чланова француског закона развучено у 30-ак чланова од којих се састојао први предлог Европске комисије.

83 Шта правно значи „узети у обзир“? На то неће бити лако одговорити, и никако се не може очекивати учинак хармонизације. Када се узимају у обзир фактори одрживости, да ли они имају исти ранг као интерес друштва? И шта се тачно подразумева под питањима одрживости?

84 Предлогом директиве није прецизирано шта значи рад у интересу привредног друштва, нити појам дужне пажње, што ће се несумњиво одразити на практичну примену директиве (нап. аут.). Вид. Anne-Marie Weber, Anne-Christin Mittwoch, „Harmonizing Duties of Board Members in the Anthropocene: When Expectations Meet Reality“, *Review of European and Comparative Law*, Vol. 52, Nr. 1/2023, 143–168.

пословања у ЕУ.⁸⁵ Скрећемо пажњу на преокрет који је донела обавеза нефинансијског извештавања, будући да из преамбуле директиве која уређује ову материју произлази *важност објављивања од стране компанија података о одрживости, као што су социјални и еколошки чиниоци, ради идентификовања ризика одрживости и повећања поверења инвеститора и учесника* (преамбула, алинеја 3).⁸⁶ Идеја је била да се допуни и прошири годишње финансијско извештавање компанија.⁸⁷ Помоћу ове регулативе за компаније је установљен сет регулатива на основу којих имају обавезу да обелодане приступ управљању еколошким и друштвеним изазовима.⁸⁸ То су, заправо, информације о корпоративној одговорности, чијим објављивањем су компаније обавезане на транспарентно пословање.⁸⁹ Циљ је био да се реално измере и прикажу информације о активностима које компанија предузима у контексту корпоративне одговорности, додуше само за одређени број компанија.⁹⁰ Да ли је тиме цена нефинансијског ризика постала

85 Директива 2014/95/ЕУ Европског парламента и Већа о измени Директиве 2013/34/ЕУ у погледу објављивања нефинансијских информација и информација о разноликости одређених великих предузећа и група (*Directive 2014/95/eu of the European parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups*, OJ L 330, 15. 11. 2014), познатија као NFRD (енгл. *Non-Financial Reporting Directive*). Ова директива је била предмет ревизије, тако да ће се убудуће звати CSRD (енгл. *Corporate Sustainability Reporting Directive*). Директива о извештавању о одрживости (*Directive (EU) 2022/2464 of the European parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting*, OJ L 322/15, 16. 12. 2022)

86 „Објављивање нефинансијских информација заиста је пресудно за управљање променом према одрживој светској привреди повезивањем дугорочне профитабилности с друштвеном правдом и заштитом животне средине.“ (Преамбула, 3). „Како би се побољшала доследност и упоредивост нефинансијских информација које се објављују у оквиру Уније, одређена велика предузећа требало би да израде нефинансијски извештај с информацијама које се односе барем на животну средину, социјална и кадровска питања, те питања у вези с поштовањем људских права, борбом против корупције и подмићивањем. Тај би извештај требало да садржи опис политике, резултата и ризика повезаних с тим питањима, те би га требало укључити у извештај о пословању привредног друштва.“ (Преамбула, 6).

87 Неке државе (Шведска и Луксембург) су у старту примену NFRD везале и за компаније које *stricto iuris* нису биле субјекти нефинансијског извештавања.

88 I. Barsan, 399–433.

89 Милена Митровић, „Развој правног оквира ЕУ о нефинансијском извештавању“, *Право и привреда*, бр. 1/2020, 160–183.

90 Иако се NFRD не може занемарити у радовима који се баве одрживим корпоративним управљањем, њен домаћај је – како је време показало – остао лимитиран. Зашто? Зато што већина компанија на које се персонално односила није пронашла одговарајући метод управљања ризиком неодрживог пословања.

превелика за већину компанија на тржишту ЕУ? Одговор је дефинитивно да, иако многе компаније нису тога биле свесне одмах.

NFRD је изворно настала као могућност за већину компанија да прошире и допуне годишње финансијске извештаје. Обелодањивање ESG информација је у почетку било репутациона шанса, да би након усвајање NFRD постало законска обавеза само за „одабране“. После NFRD долази Директива о корпоративном извештавању о одрживости (CSRD). У питању је *пошћуно нови регулаторни оквир*, који доноси бројне промене: почев од процене и управљања ризиком до извештавања и усклађености компанија са ESG. Убудуће ће постојати обавеза објављивања интегрисаног извештаја, који обухвата финансијски и извештај о одрживости, и који је ревидиран од стране независног стручњака. Прва година примене усклађености ће бити финансијска година 2024. за компаније са више од 500 запослених, док ће 2025. године усаглашеност бити обавезна за све компаније са више од 250 запослених. Ова директива ће натерати и компаније које нису основане у ЕУ, али које имају пословање у оквиру ЕУ, да раде на имплементацији програма одрживости.⁹¹

У питању су обавезујући стандарди извештавања о одрживости, где би сви подаци требало да се усклађују према таксономији.⁹² Увођење стандардизованости извештавања, уз обавезну ревизију и нефинансијских извештаја, требало би да допринесе отклањању проблема са којима су у ЕУ били суочени од усвајања NFRD директиве. Све компаније које потпадају под режим ЕУ извештавања (што по новом регулаторном оквиру обухвата и један број средњих компанија!) морају учинити јавно доступним информације које се односе на еколошку одрживост њиховог пословања.⁹³ Нова правила су обезбедила да инвеститори и друге заинтересоване стране имају приступ информацијама потребним за процену ризика који потичу од климатских промена и других фактора одрживости. Кључно је да се креира *култура транспарентности о утицају компанија на људе и животној средину*.

На основу познавања стања законодавства у ЕУ, тврдимо да постоје две тенденције које се преплићу и утичу на компанијско право

91 CSRD је у ЕУ обавеза извештавања проширена са 11.700 највећих компанија на све које имају више од 40 милиона нето прихода или више од 250 запослених, што обухвата око 50.000 компанија.

92 Иначе, сам акт о Таксономији је у одређеној мери контроверзан, будући да је њиме енергија добијена из гаса, нуклеарна енергија и енергија добијена сагоревањем дрвећа означена као одржива?! Као одговор на Таксономију, независни експерти су на сајту www.greenwashed.net објавили научно засновану таксономију, нудећи банкама, инвеститорима и осигуравачима метод провере да ли су њихове инвестиције заиста зелене.

93 А. Piertancosta, А. Marraud des Grottes, интернет извор без броја стране.

у контексту одрживости. Прва тенденција је *обвезивање компанија да се изјасне у погледу корпоративне сврхе*, која се више не своди на профитну циљну функцију. Ови захтеви се крећу од оснивачког акта до аката пословне политике, а иза њих стоји законски оквир који све више почиња на идеји корпоративне одрживости у контексту профитабилности.⁹⁴ Друга тенденција је *увођење законске обавезе дужне пажње у складу са захтевима одрживости и корпоративном сврхом*, која превазилази профит. Полазећи од закона које смо цитирали, од чланова корпоративних органа се очекује да промовишу дугорочан пословни резултат, узимањем у обзир отворене листе интереса *stakeholder*-а, и применом редефинисаног стандарда дужне пажње. Када је реч о специфичним секторима попут финансијског, ствари стоје другачије: интерес корисника услуга превладава над интересима осталих носилаца интереса пословања.⁹⁵ Одрживост у овом делу бизниса примарно значи заштиту интереса корисника услуга на одрживи начин.

У Процена нефинансијских ризика – осигуравачи у улози амбасадора одрживости

Идентификовање, управљање и праћење ризика је *core* бизнис осигурања. То је уједно и основ за препознавање нових пословних прилика, па и могућност за оптимизацију пословања управо кроз смањење сопствене изложености ризицима. Препознавање и управљање ризицима из сфере заштите животне средине, друштвене одговорности и корпоративног управљања је данас *conditio sine qua non* успешног пословања у осигурању.

Корпоративна стратегија осигуравајућих друштава треба да укључи ESG ризике, најпре кроз идентификовање тих ризика, а затим и процену свих ESG активности које су предузете.⁹⁶ Ризици су све бројнији и они који се осигуравају све израженији, штете све веће, а то не може проћи без последица. У претходним годинама на осигуравајућа

94 „Добит није иманентна карактеристика привредног друштва, јер друштво не губи то својство ако послује са губицима. Правно посматрано су привредно друштво које остварује добит и друштво губиташ подједнако привредна друштва.“ В. Радовић, 49.

95 Klaus J. Hopt, „Corporate Governance of Banks and Financial Institutions: Economic Theory, Supervisory Practice, Evidence and Policy“, *European Business Organization Law Review*, Vol. 22, Nr. 1/2021, 13–37.

96 У процесу одлучивања критеријуми су почели да се мењају, и носиоци осигурања сада мењају своје уговоре и политике. Додатно ће бити потребно успоставити циљеве декарбонизације за сопствени портфолио инвестиција и осигурања и идентификовати могућности за развој производа и услуга.

друштва у Србији су значајно утицала дешавања ван наших граница, као и фактори на које ми не можемо да утичемо ни као држава, ни као национална индустрија.⁹⁷ Инфлација је имала значајан учинак како на висину одштетних захтева, тако и на друге трошкове пословања. Данас доминирају еколошки и климатски ризици, како по питању вероватноће, тако и по питању њиховог утицаја. Томе треба додати ратне и геополитичке ризике, који су поново актуелни.⁹⁸

Осим поскупљења осигурања од ратних дешавања дешава се и то да се ситуација на Црвеном мору одражава директно на светску трговину. Произвођачи аутомобила *Volvo* и *Tesla* већ су најавили обуставу производње услед недостатка компоненти из Азије. Геополитичка ситуација доводи до поремећаја у ланцима снабдевања, што ће погодити многе индустрије. Добра вест је да Европа неће бити суочена са несташицом хране, већ ће измењена геополитичка слика захтевати реорганизацију руте кретања и последична кашњења у испоруци, привремени недостатак неких производа и вероватно повећање финалне цене робе. Све у свему, сигурно је да улазимо у године неизвесности, које ће потенцирати значај осигурања, али у исто време и тестирати његове капацитете.

Ко може да зна више и објасни боље климатске ризике него сектор осигурања? Када је реч о ESG ризицима, сектор осигурања може да преузме водећу улогу и помогне осталим секторима привреде да разумеју и поступају у складу са ESG принципима.⁹⁹ Осим тога, осигуравачи као преузимаоци ризика и инвеститори имају могућност да значајно утичу на компаније чији се ефекти пословања одражавају на климатске промене и да предлажу иницијативе за развој.

97 Пандемија је убрзала диспаратет у приходима између богатих и сиромашних, ерозију средње класе, доприносећи још већем друштвеном неповерењу.

98 Поређења ради, од када су Хути, оружана група из Јемена из редова локалне шитске муслиманске мањине, почели да нападају комерцијалне бродове у Црвеном мору, настао је нови тест за техничку страну осигурања. Најпре се поставило питање ко су они и да ли је то што раде пролазне природе. Када је постало јасно да су њихови напади знак подршке палестинском народу у појасу Газе, трошкови осигурања бродова од ризика рата скочили су више од 20 пута од октобра 2023. године до фебруара 2024. године. Трошак ратног осигурања од два процента вредности товара, колико износи процена аналитичара, значи да за брод вредности 100 милиона долара власник данас треба одвојити два милиона на име премија осигурања да би могао пловити ризичним подручјем. Од поскупљења премија и уопште осигурања, горе би било само да осигуравачи ускрате покриће ових ризика, што би транспорт учинило још ризичнијим и скупљим.

99 Наташа Петровић Томић, „Улога индустрије осигурања у промовисању одрживог развоја – да ли су осигуравачи амбасадори одрживости?“, *Актуалности грађанској и државној законодавства и правне праксе*, Зборник радова, Двадесет и прво међународно савјетовање, Мостар, 2024, 175–192.

Многи осигуравачи учествују у глобалним ESG иницијативама и јавно истичу њихов значај. Они сарађују са различитим заинтересованим и угроженим странама како би одредили на који начин могу најбоље да испуне захтеве у области ESG и стекли разумевање о консеквенцама сваког евентуалног пропуста. Наредни корак за осигураваче је да доследно представе мере које предузимају, као и корист које од тих мера имају заинтересоване стране. Осигуравајуће компаније су у позицији да својом понудом, али и личним примером, подстичу одрживо понашање у читавом окружењу. „Прво стандарди, па сарадња!“ Осигуравачи могу утицати на превентиву на глобалном нивоу креирањем производа и пакета који мотивишу улагања у обновљиве изворе енергије и у индустрије са ниском емисијом штетних гасова или да демотивишу улагања у прљаве технологије неприхватањем таквих ризика у осигурање.¹⁰⁰

VI Закључак

Корпоративна одрживост је питање у погледу кога нема преговора. То се односи и на компаније, и на законодавства. Све компаније које желе дугорочни пословни успех мораће да усвоје пословну стратегију која имплементира ESG стандарде. Исто важи и за регулаторни оквир. Упоредноправно посматрано, већ је уочљив тренд регулативе која полако, али сигурно прелази на следећи ниво: законско редефинисање корпоративне сврхе и корпоративних дужности. До пре само неколико година имали смо доминацију *soft law* извора када је реч о питањима корпоративне одрживости, док данас водећи законодавци ЕУ предузимају пионирске кораке у регулативи корпоративне одрживости. Ако је судити по француском *Loi de Vigilance* или немачком *Sorgfaltspflichtengesetz* – који су пробали лед у стварању другачије корпоративне реалности – будућност компанијског права се знатно мења. Причу заокружује Директива о корпоративној одрживости, која је, ипак, у финалној верзији, одстранила најспорније делове (попут члана 25).

Дакле, свет се мења, а са њим и корпоративни захтеви и корпоративна очекивања.¹⁰¹ Модерне компаније, а нарочито модерне корпорације, одустају од чисто профитне циљне функције и окрећу се

100 „Свет од плус 4 се не може осигурати. Неодржива пословања се не могу осигурати нити се у њих може улагати.“ (Tomas Buberl, AXA, извршни директор, One Planet Summit, 2017.)

101 Док се до пре десетак година сретала формулација „*CSR today no longer begins where the law ends*“, данас је владајућа управо супротна тенденција: да се питања која се односе на људска права, заштиту животне средине и савесно корпоративно управљање не препуштају савести компанија, већ постају предмет конкретних обавеза.

бројним непрофитним циљевима, чији је заједнички именитељ да су се развијали под утицајем ESG стратегија. Различити носиоци интереса пословања предвођени корисницима услуга, заједницом и животном средином добијају централно место у конципирању одрживог корпоративног управљања.

По нашем мишљењу, уважавање ESG стандарда у овом тренутку може да се посматра као део *стиандарда њажње доброї сїручњака*, посебно из угла индустрија које се могу перципирати као лидери у постављању стандарда одрживог пословања. Заправо, данас се питање друштвене одговорности компанија у великој мери своди на то у којој мери се може развијати концепт одговорности директора компанија за одрживо корпоративно управљање. Када је реч о члановима корпоративних органа, повећани захтеви ESG активизма несумњиво се одражавају на њихове дужности. На њима је и одговорност у погледу промоције ESG ризика као глобално најбитнијих ризика. Што се тиче акционара, инкорпорисање ESG фактора је део фидуцијарне дужности према клијентима (корисницима услуга). Заправо, данас је све више заговорника „фидуцијарног капитализма“, у коме ће правила игре бити одређивана од стране дугорочно усмерених институционалних инвеститора као што су пензиони фондови, осигуравачи, банке, удружења, итд.

Кључна реч у новој законској формулацији немачког, француског или холандског закона је *ризик*. Од компанија се очекује да антиципирају ризике који се односе на повреде људских права о којима је било речи, а посебно општу забрану изазивања промена штетних по животну средину. То значи да вођење пословања у савременој корпоративној стварности подразумева одлично познавање не само *lex fori* законодавства, већ генерално међународних инструмената о људским правима.

Измењена корпоративна филозофија захїева сїриктїно ѓридржавање закона, као и ѓолиїїка и ѓроїрамских циљева везаних за живоїїну средину, добро корїоратївно уїрављање и друшїїво у целини. Иде се ка їїоме да корїоратївно уїрављање ѓосїїане средина у којој владаїу морал, ѓоверење и їенерално еїїички сїїандарди.¹⁰² Под уїїицаїем сазнања да је инїїерес у иїри виїїалної значаїа, ѓосїїало је јасно да ослањање на їїо да ће комїаниїе учиниїїи добру сїївар ѓредсїїавља луксуз које савремено друшїїво себи не може да дозволи. Заїїо су државе ѓреузеле на себе ѓроакїїивну улоїу усваїањем реїулаїїиве која јасно дефиниїише обавезе комїаниїа у вези са ESG аїендом.

102 A. Kocmanová et al., 945.

Коришћена литература

- Albdour Lamis R. M., „Principles of Corporate Governance and Ethics for Sustainable Business“, *International Journal of Business and Management Invention*, Vol. 6, Nr. 4/2017.
- Aras Güler, Crowther David, „Governance and sustainability, An investigation into the relationship between corporate governance and corporate sustainability“, *Management Decision*, Vol. 46, Nr. 3/2008.
- Беширевић Виолета, „Ухвати ме ако можеш: Осврт на проблем (не)одговорности транснационалних корпорација због кршења људских права“, *Правни записи*, бр. 1/2018. (Beširević Violeta, „Uхвати me ako možeš: Osvrt na problem (ne)odgovornosti transnacionalnih korporacija zbog kršenja ljudskih prava“, *Pravni zapisi*, br. 1/2018)
- Васиљевић Мирко, „Друштвена одговорност компанија (од политике, преко морала, до права)“, *Анали Правној факултету у Београду*, бр. 1/2013. (Vasiljević Mirko, „Društvena odgovornost kompanija (od politike, preko morala, do prava)“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 1/2013)
- Васиљевић Мирко, *Корпоративно управљање – изабране теме*, Београд, 2013. (Vasiljević Mirko, *Korporativno upravljanje – izabrane teme*, Beograd, 2013)
- Васиљевић Мирко, „Компанијско право двадесет и првог века“, *Ревизија Колеџичке школе природној права*, бр. 1/2021. (Vasiljević Mirko, „Kompanijsko pravo dvadeset i prvog veka“, *Revija Kolezijske škole prirodnog prava*, br. 1/2021)
- Barsan Iris M., „Corporate Accountability: Non-Financial Disclosure and Liability – A French Perspective“, *European Company and Financial Law Review*, Vol. 14, Nr. 3/2017.
- Booth Claire, Nicholson Amy, Singhal Natasha, ESG consideration in the insurance industry“, *Milliman White Paper*, June 2020, доступно на адреси: <https://us.milliman.com/en/insight/esg-considerations-in-the-insurance-industry>, 10. 7. 2024.
- Brabant Stephane, Savourey Elsa, „The French Law on the Duty of Vigilance: Theoretical and Practical Challenges Since its Adoption“, *Business and Human Rights Journal*, Vol. 6, Nr. 1/2021.
- Dahlsrud Alexander, „How Corporate Social Responsibility is Defined: An Analysis of 37 Definitions“, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 15, Nr. 1/2006.
- Davies Paul L., „Corporate Liability for Wrongdoing within (Foreign) Subsidiaries: Mechanism from Corporate Law, Tort and Regulation“,

- NUS Law Working Paper, No. 2023/007, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4345589, 18. 6. 2024.
- Davies Paul, „Shareholder Voice and Corporate Purpose: The Purposeless of Mandatory Corporate Purpose Statements“, *ECGI Law Working Paper*, No. 666/2022, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=4285770>, 16. 3. 2024.
- Ferrani Guido, „Redefining Corporate Purpose: Sustainability as a Game Changer“, *Sustainable Finance in Europe: Corporate Governance, Financial Stability and Financial Markets* (Eds. Dany Busch, Guido Ferranini, Seraina Grūnewald), London, 2021.
- Fleischer Holger, „Corporate Purpose: A Management Concept and its Implications for Company Law“, *European Company and Financial Law Review*, Vol. 18, Nr. 2/2021.
- Friedman Milton, „The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits“, *The New York Times Magazine*, September 13, 1970, доступно на адреси: <https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html>, 1. 7. 2024.
- Garriga Elisabet, Melé Domènec, „Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory“, *Journal of Business Ethics*, Vol. 53, Nr. 1–2/2004.
- Grigoropoulos Jenny E., „The Role of Ethics in 21st Century Organizations“, *International Journal of Progressive Education*, Vol. 15, Nr. 2/2019.
- Grove Hugh, Clouse Mac, „Focusing on sustainability to strengthen corporate governance“, *Corporate Governance and Sustainability Review*, Vol. 2, Nr. 2/2018.
- Gutterman Alan S., „Sustainability and Corporate Governance“, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4493058, 10. 7. 2024.
- Hopt Klaus J., „Corporate Governance of Banks and Financial Institutions: Economic Theory, Supervisory Practice, Evidence and Policy“, *European Business Organization Law Review*, Vol. 22, Nr. 1/2021.
- Hopt Klaus J., „Corporate Purpose and Stakeholder Value – Historical, Economic and Comparative Law Remarks on the Current Debate, Legislative Options and Enforcement Problems“, *ECGI Law Working Paper*, No. 690/2023, доступно на адреси: <https://ssrn.com/abstract=4390119>, 16. 3. 2024.
- Jamali Dima, Safieddine Assem, Rabbath Myriam, „Corporate Governance and Corporate Social Responsibility Synergies and Interrelationship“, *Corporate Governance*, Vol. 16, Nr. 5/2008.
- Jovanović Dušan, Jovanović Nikola, „Corporate Governance Challenges in Relation to the ESG Reporting“, *InterEULawEast*, Vol. 9, Nr. 2/2022.

- Kocmanová Alena, Pavlákova Dočekalová Marie, Škapa Stanislav, Smolikova Lenka, „Measuring Corporate Sustainability and Environmental, Social and Corporate Governance Value Added“, *Sustainability*, Vol. 8, Nr. 9/2016.
- Krajewski Markus, Tonstadt Kristel, Wohltmann Franziska, „Mandatory Human Rights Due Diligence in Germany and Norway: Stepping, or Striding, in the Same Direction?“, *Business and Human Rights Journal*, Vol. 6, Nr. 3/2021.
- Krechovská Mihaela, Procházková Petra T., „Sustainability and its Integration into Corporate Governance Focusing on Corporate Performance Management and Reporting“, *Procedia Engineering*, Vol. 69, 2014.
- Lewis Stewart, „Reputation and corporate responsibility“, *Journal of Communication Management*, Vol. 7, Nr. 4/2003.
- Lipton Martin, Rosenblum Steven, Cain Karessa, Niles Sabastian, Chanani Vishal, Iannone Kathleen, Some Thoughts for Boards of Directors in 2018, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, November 2017, доступно на адреси: <https://corpgov.law.harvard.edu/2017/11/30/some-thoughts-for-boards-of-directors-in-2018/>, 5. 7. 2024.
- Lund Dorothy S., Pollman Elizabeth, „The Corporate Governance Machine“, *Columbia Law Review*, Vol. 121, 2021.
- Maria Bele Alexandra, Sabau-Popa Claudia Diana, Secara Oana Maria, „Sustainable Development Goals and the Triangle of ESG Investments“, *JFS*, Vol. 8, Nr. 14/2023.
- Mayer Colin, „The Governance of Corporate Purpose“, *ECGI Law Working Paper*, No. 609/2021, 1–13, доступно на адреси: https://ssrn.com/abstract_id=3928613, 17. 3. 2024.
- Митровић Милена, „Дужности директора у одрживом корпоративном управљању“, *Право и привреда*, бр. 3/2023. (Mitrović Milena, „Dužnosti direktora u održivom korporativnom upravljanju“, *Pravo i privreda*, br. 3/2023)
- Митровић Милена, „Развој правног оквира ЕУ о нефинансијском извештавању“, *Право и привреда*, бр. 1/2020. (Mitrović Milena, „Razvoj pravnog okvira EU o nefinansijskom izveštavanju“, *Pravo i privreda*, br. 1/2020)
- Михајловић Борко, „Циљ пословања привредног друштва – само стицање добити или још нешто?“, *Право и привреда*, бр. 4–6/2017. (Mihajlović Borko, „Cilj poslovanja privrednog društva – samo sticanje dobiti ili još nešto?“, *Pravo i privreda*, br. 4–6/2017)

- Möslein Florian, Engsig Sørensen Karsten, „Sustainable Corporate Governance: A Way Forward“, *European Company Law Journal*, Vol. 18, Nr. 1/2021.
- Parglender Mariana, „The Rise of International Corporate Law“, *Washington University Law*, Vol. 98, Nr. 6/2021.
- Peterdy Kyle, „What is ESG (Environmental, Social and Governance)?“, Corporate Finance Institute, 2022, доступно на адреси: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-environmental-social-governance/>, 14. 6. 2023.
- Петровић Томић Наташа, „Начело законитости пословања у сектору осигурања – тезице о одговорности чланова управе друштва за осигурање у светлу *compliance* функције“, *Усклађивање њословној љрава Србије са љравом Евројске уније (2021)* (ур. Вук Радовић), Београд, 2021. (Petrović Tomić Nataša, „Načelo zakonitosti poslovanja u sektoru osiguranja – tezice o odgovornosti članova uprave društva za osiguranje u svetlu *compliance* funkcije“, *Usklađivanje poslovnog prava Srbije sa pravom Evropske unije (2021)* (ur. Vuk Radović), Beograd, 2021)
- Петровић Томић Наташа, „Одрживо пословање – да ли су ESG стандарди стубови отпорности новог модела пословања?“, *Банкарство*, бр. 2–3/2023. (Petrović Tomić Nataša, „Održivo poslovanje – da li su ESG standardi stubovi otpornosti novog modela poslovanja?“, *Bankarstvo*, br. 2–3/2023)
- Петровић Томић Наташа, „Усклађеност пословања са ESG стандардима – основе одрживог пословања“, *Усклађивање њословној љрава Србије са љравом Евројске уније (2023)* (ур. Вук Радовић), Београд, 2023. (Petrović Tomić Nataša, „Usklađenost poslovanja sa ESG standardima – osnove održivog poslovanja“, *Usklađivanje poslovnog prava Srbije sa pravom Evropske unije (2023)* (ur. Vuk Radović), Beograd, 2023)
- Петровић Томић Наташа, „Улога индустрије осигурања у промовисању одрживог развоја – да ли су осигуравачи амбасадори одрживости?“, *Актуалности грађанској и трговачкој законодавства и љравне љправе*, Зборник радова, Двадесет и прво међународно савјетовање, Мостар, 2024. (Petrović Tomić Nataša, „Uloga industrije osiguranja u promovisanju održivog razvoja – da li su osiguravači ambasadori održivosti?“, *Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse*, Zbornik radova, Dvadeset i prvo međunarodno savjetovanje, Mostar, 2024)
- Piترancosta Alain, „Codification in Company Law of General CSR Requirements: Pioneering Recent French Reforms and EU Perspectives“, *ECGI*

- Law Working Paper*, No. 639/2022, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4083398, 17. 6. 2024.
- Pietrancosta Allain, Marraud des Grottes Alexis, Trends – What the boards of all companies should know about ESG regulatory trends in Europe, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, August 2022, доступно на адреси: <https://corpgov.law.harvard.edu/2022/11/01/esg-trends-what-the-boards-of-all-companies-should-know-about-esg-regulatory-trends-in-europe/>, 10. 7. 2024.
- Pollman Elizabeth, „The History and Revival of the Corporate Purpose Clause“, *Texas Law Review*, Vol. 99, Nr. 7/2021.
- Pollman Elizabeth, „The Making and Meaning of ESG“, *ECGI Law Working Paper* No. 659/2022, доступно на адреси: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4219857 16. 6. 2023.
- Rahim Mia M., *Legal Regulation of Corporate Social Responsibility: A Meta-Regulation Approach of Law for Raising CRS in a Weak Economy*, Berlin, 2013.
- Rühl Giesela, „Die Haftung von Unternehmen für Menschenrechtsverletzungen: Die französische Loi de vigilance als Vorbild für ein deutsches Wertschöpfungskettengesetz?“, *Festschrift für Christine Windblicher zum 70. Geburtstag am 8. Dezember 2020* (Hrsg. Gregor Bachmann, Stefan Grundmann, Anja Mengel, Kaspar Krolop), Berlin, 2020.
- Радовић Вук, „Циљ привредног друштва са освртом на актуелну пандемију“, *Ревизија Коџаоничке школе њприродној њрава*, бр. 2/2021. (Radović Vuk, „Cilj privrednog društva sa osvrtom na aktuelnu pandemiju“, *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava*, br. 2/2021)
- Sjåfjell Beate, Bruner Christopher M., *The Cambridge Handbook of Corporate Law, Corporate Governance and Sustainability*, Cambridge, 2020.
- Stamelos Charalampos, „Corporate Sustainability and ESG Factors in Greece and Cyprus: Compliance, Laws and Business Practices, Towards a Holistic Approach“, *Intereulaweast*, Vol. 9, Nr. 2/2022.
- Tafra-Vlahović Majda, „Konceptualni okvir društveno odgovornog poslovanja“, *MediAnali*, Vol. 3, br. 5/2009.
- Топић Борис, „Руководећа начела Уједињених нација о бизнису и људским правима: Значајан покушај рјешавања питања корпоративних кршења људских права“, *Правни записи*, бр. 1/2020. (Topić Boris, „Rukovodeća načela Ujedinjenih nacija o biznisu i ljudskim pravima: Značajan pokušaj rješavanja pitanja korporativnih kršenja ljudskih prava“, *Pravni zapisi*, br. 1/2020)
- Handy Charles, „What’s a Business For?“, *Harvard Business Review*, December 2002.

Cramer-Montes Joshua, „Sustainability: A New Path to Corporate and NGO Collaborations“, *The Economist*, March 24, 2017, доступно на адреси: <http://economist.com/node/10491124>, 5. 3. 2024.

Weber Anne-Marie, Mittwoch Anne-Christin, „Harmonizing Duties of Board Members in the Anthropocene: When Expectations Meet Reality“, *Review of European and Comparative Law*, Vol. 52, Nr. 1/2023.

Wilson Mel, „Corporate Sustainability: What is it and where does it come from?“, *Ivey Business Journal*, March-April, 2003.

Nataša PETROVIĆ TOMIĆ, PhD

Full Professor at the University of Belgrade Faculty of Law, Serbia

BUSINESS LAW AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT – BETWEEN PROFITABILITY AND ETHICS

Summary

As for applying the knowledge from EU law, the author points out two tendencies affecting company law in the context of sustainability. The first one is the legal duty of the companies to incorporate the statement of purpose, which is no longer limited to profit. The second one is the corporate duty of care in line with ESG standards as well as the corporate purpose. It is an integral part of a company's business and culture. Having in mind French, German or Dutch law, directors are expected to promote long-term business success, to take care of the open list of stakeholders' interests and to apply corporate due diligence standards. Thought leaders, however, generally describe ESG as a business strategy that creates long-term stakeholder value by addressing social, economic, and environmental opportunities and risks that are material to a company. Preservation as well as environmental protection is one of the biggest challenges that modern generations will have to face. The term green transition has been coined as an expression of the efforts to ensure the transition to a sustainable business model in order to preserve the ecosystem and the planet as such. Non-financial reporting plays a very important role in the green transition process. Integral part of the EU agenda remains the discussion about corporate directors' duties in the context of human rights as well as environmental risks. There is no doubt that the key word of the new corporate governance paradigm is risk.

Key words: ESG. – Sustainable Corporate Governance. – Corporate Social Responsibility. – Non-financial Reports. – Green Transition. – Due Diligence.

Датум пријема рада: 7. 7. 2024.

Датум прихватања рада: 27. 8. 2024.